

Kultúrno-spoločenská integrácia alebo to, čo najvlastnejším spôsobom prislúcha Európe či Západu

Štúdia o viere a rozume podľa Tomáša Akvinského

Dominika Alžbeta Dufferrová

Viera a rozum sú ako dve krídla, ktorými sa ľudský duch povznáša ku kontemplácii o pravde.¹

Ján Pavol II.

ÚVOD

V tejto štúdii sa pokúsime o obranu toho, čo patrí Západu, čo je jeho skutočnou podstatou. To však nejde bez úsilia dívať sa naň pohľadom viery a kontemplanť ho v Božom pláne. Tak ľahšie dokážeme rozlíšiť a odmyslieť z neho to, čo tam primiešal hriech a jeho následky v priebehu storočí.

Dnes radi a mnoho hovoríme o potrebe kultúrno-spoločenskej integrácie. Pozorujeme – a neraz kritickým okom – tiahnutie národov k Západu a zazlievame im ich upadanie do konzumného spôsobu života. Je Západ skutočne len ten a taký, akým ho dnes povrchné vnímame? Je to skutočne len „civilizácia lačná po senzáciách“, v ktorej „netreba brať pravdu tak vážne“? Kde je to, čo „najvlastnejším spôsobom prináleží Európe či Západu“ a čo bolo „dokonané v definitívnej forme pred celým radom storočí“?²

Odpoveď na tieto a podobné otázky nájdeme vo filozofii a teológii svätého Tomáša Akvinského, ktorý sa nemalou mierou pričínal o vytvorenie toho, čo je špecifické pre Európu. „Učenie sv. Tomáša Akvinského zostáva naďalej pevnou oporou a zdrojom silných podnetov ľudského myslenia, najmä toho, ktoré sa často nazýva *západným*.“³ Jeho učenie je pevné a otvára cestu ďalšiemu nepredvídateľnému rozvoju, lebo našlo rovnováhu a vzájomné doplnenie bez „zmiešania“ oboch „krídel“, ktorými letí k pravde: viera a rozum.

Cieľom tejto štúdie bude skúmať dva spôsoby ako prísť k hľadanej a skúmanej pravde. Prvý spôsob prostredníctvom viery, druhý prostredníctvom rozumu. Uvedomujeme si pritom, že ani jeden spôsob nie je vždy a úplne samostatne mysliteľný. Pravdu sme povinní všetci hľadať už aj preto, že Kristus sám sa vyhlásil za pravdu. Pápež Lev XIII. v encyklike *Aeterni Patris* hovorí o Tomášovi Akvinskom ako o kniežati a majstrovi kresťanskej filozofie a teológie, ktorý vedel svätých učiteľov oceniť na najvyššom stupni, a preto mohol do ich učenia preniknúť. Tomáš zbieral ich náuku ako zlomené údy tela a dával ich spolu do jedného, delil ich podľa obdivuhodného

1. JÁN PAVOL II., Encyklika *Fides et ratio* (Viera a rozum), Bratislava: Vydavateľstvo Don Bosco, 1998, Úvodný pozdrav.

2. Tomáš BAHOUNEK, „Úvod,“ in Tomáš AKVINSKÝ, *Summa proti pohanům*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1993, s. 5 (pracovní vydání: Brno, 1992).

3. Tamtiež.

poriadku a obohatil ich takým veľkým prínosom, že plným právom sa stal jedinečnou ochranou a ozdobou Katolíckej cirkvi.⁴

Encyklika *Fides et ratio* pripomína trvalú novotu myslenia svätého Tomáša Akvinského.⁵ Základom pre čerpanie jeho učenia o viere a rozume bude pre nás *Summa proti pohanom* a *Summa teologická*.

MÚDRY JE TEN, KTO SA CVIČÍ V PRAVDE

Sväté písmo chváli toho človeka, čo sa usiluje o múdrosť. Tá je „dokonalejšia, vznešenejšia, užitočnejšia a príjemnejšia“⁶ než akékoľvek úsilie človeka o poznanie. Múdrosť privádza človeka ku skutočnej blaženosti, k podobnosti a k priateľstvu s Bohom a do kráľovstva nesmrteľnosti. Usvedčiť z omylu niekoho, kto neuznáva autoritu Písma, je možné len prirodzeným rozumom, ktorý je však vo veciach Božích nedostatočný.

Pravda o Bohu môže byť prejavená dvojako. Jeden spôsob, ktorý presahuje všetky schopnosti ľudského rozumu, napríklad, že Boh je trojjediný. Druhý, ku ktorému môže dospieť ľudský rozum, napríklad, že Boh je, že je jediný. Sem patria aj dôkazy o existencii Boha. Možno povedať, že sú dve pravdy o Božích veciach, ktoré sú poznateľné intelektom.⁷ Jedna je poznanie nášho rozumu, druhá ide ponad všetok ľudský rozum. Obe pravdy sa predkladajú človeku na vieru. Človek poznáva tak, že rozlišuje podstatu vecí. Na každú vec má spôsob, aby poznal jej podstatu. S poznaním Boha to tak nie je. Ak máme pochopiť jeho podstatu, tak to ľudský intelekt nemôže dosiahnuť prirodzenými schopnosťami, lebo podľa spôsobu terajšieho života poznávanie nášho intelektu začína od zmyslov. „Preto tiež to, čo nespadá pod zmysly, ľudský intelekt nemôže pochopiť, skôr len vtedy, pokiaľ poznanie toho spája s poznaním zo zmyslov.“⁸ Niečo z Božích vecí je pre človeka dostupné, niečo nie. Tomáš dokazuje túto skutočnosť zo stupňov porozumenia. Už medzi ľuďmi sú rozdiely. Jeden pozná prenikavejšie ako druhý. Anjelský intelekt „presahuje ľudský intelekt viac, než intelekt najlepšieho filozofa presahuje intelekt najzaostalejšieho nevedomca“.⁹ Boží intelekt zasa svojím obsahom presahuje anjelský intelekt. Boží intelekt je primeraný svojej podstate, dokonale pozná seba a všetko mimo seba. Človek vníma zmyslami a mnohé vlastnosti vecí, ktoré sú okolo neho, mu zostávajú záhadné, o čo viac potom v oblasti poznávania Boha.

4. „Doctores sacros quia summe veneratus est, ideo intellectum omnium quodammodo sortitus est. Illorum doctrinas, velut dispersa cuiusdam corporis membra, in unum Thomas collegit et coagmentavit, miro ordine digessit et magnis incrementis ita adauxit, ut catholicae Ecclesiae singulare praesidium et decus iure meritoque habeatur.“ – Lev XIII., Enzykl. *Aeterni Patris*, „Thomismus“, in Heinrich DENZINGER, *Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen Lehrentscheidungen*, 37. vyd., Wien: Herder, 1991, s. 845.

5. *Fides et ratio*, čl. 43.

6. *Summa proti pohanům*, kn. 1, kap. 2, s. 29–30.

7. Tamtiež, kap. 3, s. 31.

8. Tamtiež.

9. Tamtiež.

PRAVDA ROZUMU SA NEPRIEČI PRAVDE KREŠŤANSKEJ VIERY

Obe pravdy o Božích veciach sa predkladajú k viere. Tomáš sa pýta prečo a hneď dáva aj odpoveď.¹⁰ Keby sa pravda o Bohu, ktorú môže objaviť *ľudský rozum*, nepredložila k viere, spôsobilo by to trojaký neblahý účinok. Poznanie Boha by sa vyskytovalo len u málokoho (či už indispozíciou, potrebami rodiny alebo lenivosťou). K vyskúmaniu uvedenej pravdy treba poznať mnohé filozofické úvahy a aj metafyziku. Predpokladá to namáhavé štúdium a toho je schopných len málo ľudí. Po druhé, došlo by k poznaniu Boha len v neskorších fázach života jednotlivca (v dobe mladosti býva ľudská duša zmietaná mnohými hnutiami vášne). Tretia skutočnosť je tá, že poznanie môže byť skreslené primiešanou klamlivosťou a slabosťami v úsudku, pridanými predstavami a výmyslami.

Pravda o Bohu, ktorú *nemožno objaviť ľudským rozumom*, sa tak isto predkladá k viere.¹¹ Niekomu by sa mohlo zdať, že je to zbytočné, lebo Božia Múdrost sa stará o každého podľa prirodzenosti a možnosti, ktoré má. Tomáš vychádza zo skutočnosti, že nikto netúži po tom, čo nepozná. Človek je určený k vyššiemu dobru Božou prozreteľnosťou. Nou je aj riadený. Boh sa dáva poznať, aby sme po ňom túžili a celý život sa usilovali o to, čo presahuje náš terajší stav života. Kresťanské náboženstvo jedinečným spôsobom sľubuje duchovné a večné dobro. Správni filozofi dbali na to, aby privádzali ľudí od zmyslových rozkoší ku čnostiam. Boli presvedčení, že existujú iné a vznešenejšie dobro, na ktoré oni majú poukazovať.

Nakoniec poznanie „najvznešenejších vecí, akokoľvek je nedokonalé, predsa prináša najväčšie zúšľachtenie duše“. Aj to, čo ľudský rozum nemôže pochopiť, môže pôsobiť zdokonalenie, ak ho aspoň čiastočne dosahuje vierou. Boh môže skrze svojho Ducha zjaviť nám tajomstvá svojho vnútra.

Veriť to, čo sa nedá ľudským rozumom pochopiť, neznamená nevyhnutne ľahkomyselnú vieru v bájky. Taká viera však nesmie ísť proti rozumu. Ak Boh predkladá k viere niečo, čo je nepochopiteľné, robí to prostredníctvom rôznych dôkazov, viditeľných úkazov, ktoré presahujú možnosti celej prírody, ako obdivuhodným uzdravením chorých, vzkriesením mŕtvych, nevysvetliteľnou a náhlou zmenou nebeských telies, vnuknutím alebo múdrosťou a výrečnosťou nevzdelaných jednoduchých ľudí vo chvíli naplnenia darom Ducha Svätého.

Aj keď k viere predložená pravda presahuje schopnosti ľudského rozumu, nemôže sa rozumu vzpierať. Opakom pravdivého je totiž len klamné. Preto je „nemožné, aby uvedená pravda viery bola protikladom toho, čo rozum prirodzene poznáva“.¹² „Anjelský učiteľ, i keď dôrazne vyzdvihuje nadprirodzený charakter viery, nezabudol na jej hodnotu rozumnosti.“¹³ Ak sa rozum podriadiť viere, tým sa neznehodnocuje a neponižuje.

Ján Pavol II. vo svojej encyklike *Fides et ratio* spomína Pavla VI., ktorý sa o Tomášovi vyjadril ako o najodvážnejšom mužovi, ktorý kvôli láske k pravde a svojou „intelektuálnou poctivosťou“ čelil snahám zlúčiť kresťanstvo so svetskou filozofiou na

10. Tamtiež, kap. 4, s. 33–34.

11. Tamtiež, kap. 5, s. 34–35.

12. Tamtiež, kap. 7, s. 37.

13. *Fides et ratio*, čl. 43, s. 63.

jednej strane a na druhej strane nebol za „apriórne odmietanie“ svetskej filozofie. Tomáša označuje za *priekopníka novej cesty filozofie a všeobecnej kultúry*.¹⁴

DRÁMA ROZLUKY MEDZI VIEROU A ROZUMOM¹⁵

Svätý Tomáš – prostredníctvom svojho mimoriadneho nadania, ale aj priaznivých podmienok doby, v ktorej žil a v ktorej kvitli prvé univerzity – vedený Duchom Svätým a milujúc pravdu sa stal objektívnym filozofom. „Jeho filozofia je naozaj filozofiou bytia, a nie jednoduchého zdania.“¹⁶

Rozmach filozofie a rôznych foriem skúmania a vedeckého poznania si vynútili postupom času autonómiu, ktorú potrebovali, aby sa mohli ďalej úspešne rozvíjať. Svätý Tomáš so svojím učiteľom svätým Albertom boli prví, ktorí takúto autonómiu uznali, hoci ich chápanie vychádzalo z organického spojenia medzi teológiou a filozofiou. „Počnúc neskorým stredovekom sa však zákonitě rozlišovanie medzi dvoma vedeckými formami postupne premenilo na neblahé rozdelenie.“¹⁷ Pôvod tohto rozdelenia treba hľadať v prehnanom racionalistickom duchu niektorých filozofov, ktorí úplne oddelili filozofiu od obsahu viery. Ďalšou paradoxnou príčinou bola aj nedôvera samému rozumu (agnostici, skeptici) alebo snaha postaviť vieru a rozum proti sebe. Takto – uvažuje pápež –

to, čo patristické a stredoveké myslenie vytvorilo a uskutočnilo ako hlbokú jednotu, plodiacu poznanie, schopné dospieť k najvyšším formám špekulatívneho myslenia, v skutočnosti zničili systémy, ktoré si ako náhradu za vieru osvojili rozumové poznávanie odtrhnuté od viery.¹⁸

Dejiny Západu sú poznačené vplyvnými radikalizáciami. *Moderné myslenie* (aspoň jeho značná časť) sa vyvinulo „postupným vzdáľovaním sa od kresťanského Zjavenia, až kým nedosiahlo výslovne protiklady“. Vrchol tohto pohybu bol zaznamenaný v 19. storočí. *Idealizmus* sa snažil pretvoriť vieru aj s jej obsahom na „rozumovo pochopiteľné dialektické štruktúry“. Vzniká *ateistický humanizmus*, ktorý servíroval vieru ako „ópium ľudstva“ a ako škodlivé „odcudzenie“ pre skutočný rozvoj. Tieto smery myslenia, ako vieme, nezostali bez veľmi smutných následkov totalitárnych systémov, ktoré otriasli ľudstvom. *Pozitívizmus* sa pričínil o to, že mentalita ľudí sa vzdialila od kresťanského svetonázoru a vylúčilo sa „akéhokoľvek odvolávania sa na metafyziku a morálku“. Vymoženosti *technologického pokroku* strhujú jedných k logike obchodu, iných „k pokušeniu stvoriteľskej moci nad prírodou a nad samou ľudskou bytosťou“. *Nihilizmus* vplýva „akýmsi svojím čarom na našich súčasníkov“. Bádanie sa stáva cieľom samo osebe „bez nádeje a možnosti dosiahnuť métu pravdy“. Rozširuje sa mentalita, „podľa ktorej sa nemá preberať nijaký definitívny záväzok, lebo všetko je pominuteľné a dočasné“.¹⁹

14. Tamtiež.

15. Pod takýmto názvom je rozvinutý 45–48. čl. *Fides et ratio*.

16. *Fides et ratio*, čl. 44, s. 65.

17. Tamtiež, čl. 45, s. 65.

18. Tamtiež.

19. Tamtiež, čl. 46, s. 66–67.

Treba mať na zreteli, že „v modernej kultúre sa zmenila aj úloha filozofie“.²⁰ Nepredstavuje všeobecnú múdrosť a vedy, ale sa zredukovala na jednu z množstva iných oblastí vedy. Moderná filozofia sa dala dokonca na celkom okrajovú úlohu. Iné formy racionálnosti sa upevnili a filozofia prestala kontemplovať pravdu a hľadať posledný cieľ a zmysel života. Dala sa do služieb utilitaristických cieľov, pôžitku alebo moci. Dnešný človek sa stáva otrokom výtvorov vlastných rúk a má z nich strach. „Bojí sa, že (...) sa môžu radikálnym spôsobom obrátiť proti nemu.“²¹ To, že niektorí filozofi sa vzdali svojho pôvodného poslania a „prijali za svoj jediný cieľ dosiahnutie subjektívnej istoty alebo praktickej užitočnosti“, spôsobilo „zatienie pravej hodnoty rozumu, ktorému sa už viac nedala možnosť hľadať pravdu a pátrať po absolútne“.²²

KRITICKÝ ÚSUDOK UČITEĽSKÉHO ÚRADU CIRKVI VOČI FILOZOFIÁM

Cirkev nemá vlastnú filozofiu, ani „neuprednostňuje dajakú osobitnú filozofiu na úkor ostatných“.²³ To, čo predovšetkým požaduje od filozofie, je, aby postupovala podľa svojich vlastných pravidiel a metód. Jedine tam je záruka, že „ostane zameraná na pravdu“ a že sa bude môcť rozumovo kontrolovať. Autonómia filozofie pramení v tom, že svetlo rozumu, ktoré má používať, je zamerané na pravdu. Filozofia je vybavená prostriedkami potrebnými na dosiahnutie pravdy. Správna filozofia „musí rešpektovať aj požiadavky a zrejmosti vlastné zjavenej pravde“.²⁴

Učiteľský úrad Cirkvi považuje za povinnosť vystríhať pred tými filozofiami, ktoré sú nezlučiteľné so zjavenou pravdou, a zároveň formuluje požiadavky, „ktoré sa kladú filozofii z hľadiska viery“.

Zásahy učiteľského úradu treba chápať ako podnietenie filozofického myslenia a jeho podporu. Filozofi by mali ako prví chápať požiadavku sebakritiky, potrebu „prekročiť príliš úzke hranice, v ktorých sa pohybuje ich myslenie“. Majú si uvedomiť, že je len jedna pravda, „hoci jej prejavy nesú pečať dejín a okrem toho sú dielom ľudského rozumu, zraneného a oslabeného hriechom“.²⁵ Je veľmi ťažké rozlišovať medzi toľkými smermi myšlienkových prúdov, zložitá a problematická je rozpoznanie toho, čo je „platné a plodné“ z hľadiska viery. Rozhodujúce je vedieť, že „poklady múdrosti a poznania“ (Kol 2, 3) sú „skryté v Kristovi“. Príčinou dnešného zasahovania Cirkvi do filozofického uvažovania je snaha, „aby sa nezatarasila cesta, ktorá vedie k poznaniu tajomstva“.²⁶

20. Tamtiež, čl. 47, s. 67.

21. JÁN PAVOL II., Encyklika *Redemptor hominis* (4. marca 1979), 15: AAS, roč. 71, 1979, s. 286; in *Fides et ratio*, s. 68.

22. *Fides et ratio*, s. 68.

23. Porov. PIUS XII., Encyklika *Humani generis* (12. augusta 1950): AAS, roč. 42, 1950, s. 566; in *Fides et ratio*, čl. 49, s. 73.

24. *Fides et ratio*, s. 73.

25. Tamtiež, čl. 51, s. 74.

26. Tamtiež.

V priebehu stáročí Cirkev tiež zasahovala a vyjadrila svoj postoj k rôznym teóriám, ktoré považovala za nezlučiteľné s obsahom jej viery.²⁷ Upozorňuje systematickejšími textami proti „daktorým prácam latinského averroizmu, nezlučiteľným s kresťanskou vierou“. Učiteľský úrad sa zvlášť často ozýval od polovice devätnásteho storočia proti prúdom moderného myslenia. Spomenieme aspoň niektoré: *fideizmus*, *radikálny tradicionalizmus* (pre nedôveru v prirodzené schopnosti rozumu), *racionalizmus* a *ontologizmus* (pre precenenie rozumu a jeho zasahovanie do oblasti, ktorá je poznateľná len vo svetle viery).

Ide tu o návrat k téme *viera a rozum*, a o to, aby si kresťanskí teológovia a filozofi uvedomili, že nemôžu ani ignorovať, ani zanedbávať množstvo smerov a sústav, ktoré tu vznikli. Veď „choroby sa nemôžu liečiť, ak sa najprv dobre nepoznajú“. Nakoniec aj v „mylných tvrdeniach sa skrýva trocha pravdy“ a „aj omyly pobádajú našu myseľ presnejšie preskúmať daktoré pravdy, či filozofické, alebo teologické“.²⁸ V niektorých prípadoch – ako teológia oslobodenia²⁹ – musela zasahovať aj Kongregácia pre náuku viery, plniac svoju osobitnú úlohu v službe všeobecného magistéria.

Staré problémy sa vracajú, ale dnes nadobúdajú masové rozmery. Spomenieme „radikálnu nedôveru k rozumu“ niektorých filozofických štúdií, hlasy o „konci metafyziky“ v snahe postaviť pred filozofiu nižšiu „latku“, aby sa uspokojila s vysvetľovaním bežných skutočností, a podobne. V teológii si „znova razí cestu istý *racionalizmus*“, ktorý sa uspokojuje len s filozofickými normatívmi. Ján Pavol II. sa nazdáva, že to „sa stáva predovšetkým vtedy, keď teológ pre nedostatok odborných filozofických vedomostí“ sa nechá ovplyvniť kritériami bežnej reči a keď mu postaći kultúrne sa ujať. Pápež považuje za nebezpečný návrat k *fideizmu*, ktorý podceňuje rozumové poznávanie a filozofickú debatu pre chápanie viery. Jednou jeho odnožou je „*biblicizmus*“, ktorý vidí jediné východisko pravdivosti v čítaní Svätého písma. „Tak sa stáva, že sa Božie slovo stotožňuje len so Svätým písmom, a tak sa podkopáva náuka Cirkvi, ktorú Druhý vatikánsky ekumenický koncil výslovne potvrdil.“³⁰ „Najvyššie pravidlo viery“, hovorí ďalej, „pochádza z jednoty, ktorú Duch Svätý ustálil medzi Svätým písmom a posvätným podaním, medzi Svätým písmom a učiteľským úradom Cirkvi v takej vzájomnosti, že tieto tri skutočnosti nemôžu existovať nezávisle.“³¹ Pozorovať tiež „malú úctu“, ktorá sa rezervuje špekulatívnej teológii, ako aj „pohrdanie klasickou filozofiou“, z ktorej si teológia vytvorila svoju terminológiu a chápanie viery. Netreba zabúdať a zanedbávať tradičnú terminológiu.³²

27. Napríklad učenie o preexistencii duší na konštantínopolskej synode, rozličné formy modlárstva, ezoterizmu a astrológie. Porov. Koncil v Toledě I, DS 205; Koncil v Brage I, DS 459–460; Sixtus V., *Bula Caeli et terrae Creator* (5. januára 1586): *Bullarium Romanum* 4–4, Roma, 1747, 176–179; Urban VIII., *Inscrutabilis iudiciorum* (1. apríla 1631): *Bullarium Romanum* 6–1, Roma, 1758, 268–270. In *Fides et ratio*, s. 141, pozn. 57.

28. Prus XII., Encyklika *Humani generis* (12. augusta 1950): AAS, roč. 42, 1950, s. 563–564.

29. Niektorí teológovia oslobodenia nekriticky prijímali názory a metodológie vychádzajúce z marxizmu. Kongregácia pre náuku viery vydala Inštrukciu o niekoľkých aspektoch „teológie oslobodenia“ *Libertatis nuntius* (6. augusta 1984) a *Libertatis conscientia* (22. marca 1986).

30. *Dei Verbum* pripomenula, že Božie slovo je prítomné tak v posvätných textoch, ako aj v posvätnej tradícii (porov. 9–10), a dôrazne uvádza: „Sväté podanie a Sväté písmo tvoria jediný posvätný poklad Božieho slova, ktorý je zverený Cirkvi. Všetok svätý ľud spolu so svojimi pastiermi, tým, že sa ho pridŕža, zotrváva v učení apoštolov.“ DV 10, in *Fides et ratio*, čl. 55, s. 79.

31. DV 21; porov. DV 10.

32. Porov. *Fides et ratio*, čl. 55, s. 78–80.

ZAKLADNÉ PRINCÍPY A OBNOVA FILOZOFICKÉHO MYSLENIA

Za dôležitý krok Cirkvi „naozaj historického dosahu“ považuje Ján Pavol II. encykliku Leva XIII. *Aeterni Patris*. Bol to doteraz jediný dokument venovaný len filozofii a rozoberá náuku Prvého vatikánskeho koncilu o vzťahu medzi vierou a rozumom. Filozofické myslenie predstavuje podstatný prínos pre vieru a teologickú vedu.³³ Dokument nestratil „nič zo svojho významu“ ani po sto rokoch. „V prvom rade to platí o neporovnateľnej hodnote filozofie svätého Tomáša.“³⁴ Je to najlepšia cesta k obnove používania filozofie zhodnej s potrebami viery. Dokonale „rozlišuje vieru od rozumu, spája obidve putami vzájomného priateľstva: každej z nich zachováva jej práva a chráni ich dôstojnosť“.³⁵ Nový rozlet štúdia filozofie svätého Tomáša a iných scholastických autorov dal silný podnet k „následným novým objavom bohatstiev stredovekého myslenia“³⁶ a k založeniu nových tomistických škôl.

Nielen tomistická a neotomistická obnova zaznamenala úspech. Vznikli kompetentné syntézy katolíckych filozofov s veľkým vplyvom. Postavili sa epistemologické základy „pre novú rozpravu o viere vo svetle obnoveného chápania mravného svedomia“, analýzou imanencie sa znova otvorila cesta k nadprirodzeniu, uviedli sa do kresťanského myslenia princípy fenomenologickej metodológie. Všetky tieto smery a školy prispeli k utváraniu modelov filozofickej špekulácie, ktorá udržala nažive „tradíciu kresťanského myslenia v jednote s vierou a rozumom“.³⁷

Tajomstvo človeka, ktoré sa „popravde naozaj vyjasňuje jedine v tajomstve vteleného Slova“³⁸, je stále opakujúcim sa východiskovým bodom myslenia Jána Pavla II. Podčiarkuje dôležitosť solídnej filozofickej prípravy u tých, ktorí sa pripravujú na štúdium teológie. Filozofická príprava má „neodmysliteľné postavenie“ vo formácii kandidátov na kňazstvo. Korene úzkej spätosti medzi filozofickými a teologickými vedami sa objavili už v stredoveku a boli podnetom rozvoja modernej filozofie.

Významným príkladom toho je vplyv diela Františka Suareza *Disputationes metaphysicae*, ktoré sa používalo aj na nemeckých luteránskych univerzitách. Upúšťanie od tejto metodológie naopak bolo príčinou veľkých nedostatkov tak v kňazskej formácii, ako aj v teologickom bádani. Treba uvážiť napríklad nezáujem o moderné myslenie a kultúru, ktorý viedol k uzavretiu sa voči akejkolvek forme dialógu, alebo voči prijatiu každej filozofie bez rozdielu.³⁹

Božie slovo „predkladá dnes filozofickému mysleniu a dnešným filozofiám“⁴⁰ ešte ďalšie požiadavky. Okrem toho, že sa filozofia má opierať a postupovať podľa vlastných pravidiel a zásad, má si byť vedomá toho, že pravda je len jedna. Zjavenie „nikdy nebude môcť ponížiť rozum v jeho objavoch“ a v jeho „autonómii“. Zjavená pravda bude „osvecovať cestu filozofickému uvažovaniu“.

33. Porov. Encyklika *Aeterni Patris* (4. augusta 1879): ASS, roč. 11, 1878–1879, s. 97–115.

34. *Fides et ratio*, s. 81.

35. *Aeterni Patris* (4. augusta 1879): ASS, roč. 11, 1879–1879, s. 109.

36. *Fides et ratio*, s. 81.

37. Tamtiež, s. 82.

38. Porov. *Redemptor hominis*, 8: AAS, roč. 71, 1979, s. 271–272.

39. *Fides et ratio*, s. 85.

40. Tamtiež, čl. 79, s. 104.

Kresťanské zjavenie sa tak stáva pravým bodom spojenia a vzťahu medzi myslením filozofickým a myslením teologickým, v ich vzájomných vzťahoch. Je teda žiadateľné, aby sa teológovia a filozofi dali viesť jedinou autoritou pravdy tak, aby sa vypracovala filozofia v súlade s Božím slovom. Táto filozofia bude pôdou pre stretanie medzi kultúrami a kresťanskou vierou, miestom porozumenia medzi veriacimi a neveriacimi. Bude to pomoc pre veriacich, aby sa viac presvedčili, že hĺbke a pravosti viery osoží, keď sa spája s myslením a nikdy sa ho nevzdáva.⁴¹

Veď „kto verí, myslí... Keď verí, myslí, a keď myslí, verí... Ak viera nie je premyslená, nie je ničím,“ povedal svätý Augustín.⁴²

SÚLAD MEDZI VIEROU A ROZUMOM V NÁUKE SV. TOMÁŠA A AKTUÁLNOSŤ JEHO MYSLENIA PRE SÚČASNÉ POŽIADAVKY A ÚLOHY

Nemožno pochybovať, že viera svätého Tomáša bola dôkladne premyslená. Ján Pavol II. v siedmej kapitole svojej encykliky *Fides et ratio*, ktorú nazval „Súčasnú požiadavku a úlohu“, označil prvú stať nadpisom „Naliehavé požiadavky Božieho slova“. Sála z nich nutnosť chápať Božie slovo v zmysle katolíckom: Sväté Písmo a tradícia, a teda chápať tieto požiadavky ako naliehavú výzvu Svätého Otca v mene našej viery.

Pozrime sa, ktoré sú tie najnaliehavejšie súčasné požiadavky Božieho slova.

Biblický pohľad na človeka a na svet je „filozoficky pozoruhodne obsažný“. Svet a človek v ňom nie je sebestačný. Závislosť od Boha je jeho základnou charakteristikou. Ďalšou skutočnosťou je, že problém zla nevyplyva z nejakého „nedostatku materiálneho rázu, ale že je to rana, ktorá pochádza z nezriadeného prejavu ľudskej slobody“. Zmysel existencie človeka spočíva v tom, že Božie slovo ho usmerňuje na Ježiša Krista. Božie slovo odmieta akúkoľvek formu relativizmu, materializmu a panteizmu.

Tajomstvo vtelenia zostáva vždy stredobodom, len v ňom možno pochopiť tajomstvo ľudskej bytosti, svet a Boha samého. V ňom „zmysel existencie dosahuje svoj vrchol“.

V tajomstve vteleného Slova sa zachovávajú božská prirodzenosť a ľudská prirodzenosť, každá s príslušnou autonómiou, a súčasne sa prejavuje jediné puto ich vzájomného nezmiešaného vzťahu.⁴³

Jav drobenia vedy často „marí hľadanie určitého zmyslu“ a pre našu súčasnú situáciu je jednou z najdôležitejších skutočností „kríza zmyslu“. Množstvo informácií často vyústi do stavu skepticizmu, ľahostajnosti a nihilizmu. Filozofia v súlade s Božím slovom má znovu nájsť svoj *rozmer múdrosti* v hľadaní posledného a globálneho zmyslu života. Filozofia sa stane nielen „rozhodujúcou kritickou inštanciou“, ale aj „poslednou inštanciou zjednocovania ľudskej vedy a ľudskej činnosti“ a bude usmerňovať k definitívnemu smeru. Aj „nesmierny rast technickej sily ľudstva“ si vyžaduje „jasné povedomie posledných hodnôt“.

41. Tamtiež, s. 105.

42. AUGUSTÍN, *De praedestinatione sanctorum*, 2, 5: PL 44, 963, pozn. 95.

43. Porov. *Fides et ratio*, s. 143.

Božie slovo zjavuje posledný cieľ človeka a dáva celkový zmysel jeho činnosti vo svete. Preto vyzýva filozofiu, aby sa zapojila do hľadania prirodzeného základu tohto zmyslu. Tento základ spočíva v religiozite, ktorá je vlastná človeku ako osobe.⁴⁴

Božie slovo dnes požaduje od filozofie tri veci:

1. Prevziať na seba úlohu múdrosti, ktorá spočíva v hľadaní totálnej a definitívnej pravdy.
2. Overiť schopnosť človeka dosiahnuť *poznanie pravdy* prostredníctvom scholastického *adaequatio rei et intellectus*.⁴⁵
3. Dosiahnuť autenticky metafyzickú filozofiu, t. j. takú, ktorá je schopná prekročiť empirické danosti, aby „dospela k čomusi absolútnemu, poslednému, základnému“.⁴⁶

Je to poznanie sapienciálneho a analytického charakteru ako „poznanie morálneho dobra, ktorého posledným základom je najvyššie Dobro, sám Boh“. Stretnutie osoby s bytím prepokladá metafyzické myslenie. Len v ňom je možné urobiť „naliehavý prechod od *fenoménu* k *základu*“, od skúsenosti k špekulatívnej úvahe⁴⁷ a tým sa otvorí pre pochopenie Zjavenia.

ZÁVER

Aktuálnosť myslenia svätého Tomáša Akvinského spočíva v rovnováhe, ktorú našiel medzi vierou a vedou. Tri úlohy, ktoré dnes magistérium predkladá filozofii, dokonale spĺňa. Vášnivo hľadal pravdu a vložil do tohto hľadania všetko, čo mu Boh pre naše dobro udelil. Žil v dobe, ktorú voláme scholastika a ktorej jedným z jej hlavných stĺpov bol práve Tomáš. Heidegger by o ňom povedal, že veci nie po-znával, ale ich u-znával. Netvoril ich vo svojej predstavivosti, ani sa ich nesnažil prispôbiť

44. Tamtiež, čl. 81, s. 111.

45. Porov. napríklad Tomáš AKVINSKÝ, *Summa Theologiae* (česky Olomouc: Krystal, 1937), I, 16, 1 (16. otázka sa zaoberá pravdou. 1. článok sa pýta, či pravda je iba v rozume. Sv. Tomáš hovorí, že sa zdá, že pravda nie je iba v rozume, ale skôr vo veciach, a používa výroky sv. Augustína i Aristotela. Avšak toto tvrdenie vyvracia Aristotelov výrok 6 Metaf., ktorý tvrdí, že pravdivé a nesprávne nie je vo veciach, ale v rozume. Rozdiel medzi žiadosťou a poznaním je v tom, že poznané je v poznávajúcom, žiadosť – tj. dobro, je vo veci žiadanej. Tak ako dobro je vo veci žiadanej, tak koniec pravdivého je v samom rozume. Po rôznych úvahách Tomáš tvrdí, že pravda je hlavne v rozume, podružne potom vo veciach, pokiaľ majú pomer k rozumu ako k pôvodu. Ďalej tvrdí, že „nevhodnosti nenastanú, ak stanovíme, že pravda vecí spočíva v pomere k rozumu Božiemu“). Sv. Bonaventúra, *Collationes in hexaemeron* (Kösel Verlag, München, 1964), 3, 8, 1 (*Collatio III – De plenitudine intellectus, quatenus est clavis contemplationis per intellectum Verbi increati, incarnati et inspirati*. 8, 1: „Quid est veritas secundum definitionem? *Adaequatio intellectus et rei intellectae*, illius intellectus, dico, qui est causa rei, non intellectus mei, qui non est causa rei. – Haec adaequatio vera est, quando res est tanta, talis, ordinem habens, agens, patiens, tunc, ubi, cum situm habet, secundum differentias praedicamentorum. (...) Res autem vera est, secundum quod adaequatur intellectui causanti. Quia vero perfecte non adaequatur rationi, quae exprimit eam vel repraesentat: ideo omnis creatura mendacium est, secundum Augustinum (De Vera Relig. 36, 66) Res autem adaequata non est sua adaequatio: ergo necessario est, ut Verbum vel similitudo vel ratio sit veritas; et ibi est veritas creaturae, et repraesentantur per Verbum ita infima, sicut suprema.“)

46. *Fides et ratio*, čl. 83, s. 113.

47. Porov. tamtiež.

svojej fantázii. Nechal ich byť, aké sú, a také ich aj prijímal. Práve táto skutočnosť mu otvorila brány k úžasnej kreativite a k prenikavému chápaniu metafyzických skutočností.

Tomáš Akvinský reprezentuje vrchol scholastiky. Stal sa jedným z najväčších mysliteľov a hýbateľov ľudských dejín.

Svojou nezištnou láskou k pravde našiel stopy starej gréckej Európy, ktoré viedli k jej základom, čo položil Kristus. Na týchto základoch potom budovali svätý Pavol, Bazil, Augustín, Benedikt, Cyril a Metod, Štefan, Vojtech a ďalší.

Viera v Ježiša Krista, šírenie jeho Kráľovstva a *rozum*, ktorý hľadá a teší sa s pravdou, „sú ako dve krídla“, ktoré spájali Európu staroveku a stredoveku. Sú to dve krídla, po ktorých sa uskutoční jej kultúrno-spoločenská integrácia dnes i zajtra.